

In onderstaand artikel werd de tekst opgenomen van het «paper» dat Prof. Dr. L. BOONE naar voor bracht op de «Workshop on comparative political communications» van het «European Consortium for Political Research», dat plaats had te Berlijn van 27 maart tot 2 april 1977.

de toenemende politisering van de belgische omroep

luk boone

De banden tussen de politieke partijen en de massamedia zijn in België traditioneel vrij nauw. Dit blijkt in de eerste plaats al in de sector van de pers. Een aanzienlijk aantal dag- en weekbladen worden uitgegeven door politieke partijen en organisaties. Weer andere zijn door individuen of groepen opgericht om filosofische of politieke idealen of belangen te verspreiden, c.q. te doen zegevieren, en steunen min of meer rechtstreeks bepaalde politieke formaties. Zo behoren bv. alle socialistische dagbladen van het land toe aan één of meer organisaties van de «Socialistische Gemeenschappelijke Actie», die de socialistische partij, Vakbond, Mutualiteit en Coöperatieven groepeerde. Het enige communistische dagblad wordt eveneens door de gelijknamige Partij uitgegeven. De twee christen-democratische kranten zijn eigendom van de christelijke vakbond, enz. Tussen de katholieke en liberale partijen en dagbladen bestaan weliswaar vrijwel geen institutionele banden, maar men vindt wel een aantal prominente politici van die partijen in Raden van Beheer, in redacties en bij de «vaste medewerkers» van sommige van deze bladen.

Toch constateert men in België, zoals in

de meest westerse landen, een afname van de partijbinding in vele kranten. Indicatoren van deze evolutie zijn een minder eenzijdig-partijdige gatekeeping en, in sommige gevallen, minder intolerante hoofdartikelen.

De verhouding tussen de politieke partijen en de omroep verloopt, daarentegen, in een andere richting: de greep van de partijen op radio en televisie neemt in België inderdaad toe. Dit is niet zozeer te wijten aan de omroepwetgeving zelf, dan wel aan de wijze waarop de politieke formaties de toepassing van die wet (trachten te) oriënteren.

Het huidige omroepstatuut

De huidige Belgische omroepstructuur wordt geregeld door een wet van 18 mei 1960. Deze wet richt drie structureel autonome openbare diensten (met rechtspersoonlijkheid) op, nl. 1e Radiodiffusion-télévision belge, émissions françaises (RTB); 2de Belgische Radio en Televisie, Nederlandse Uitzendingen (BRT); 3de Instituut van de gemeenschappelijke diensten. De eerste twee zijn belast met de **openbare dienst** van de radio en de televisie, respectievelijk in de Franse en de Nederlandse taal. Zij bepalen de programma's

en verzorgen de informatie. Door associatie van de twee Instituten wordt een openbare instelling totstandgebracht, die belast is met de technische dienst, de administratieve en financiële dienst, de gemeenschappelijke culturele diensten, de uitzendingen in de Duitse taal en de werelduitzendingen. Sinds 1 juli 1977 werd het Instituut der Gemeenschappelijke Diensten opgeslorpt door BRT en RTB.

De opperste leiding van elk van de Instituten berust bij een Raad van Beheer. Van 1960 tot 1972 bestonden de Raden van Beheer van de RTB en van de BRT uit 10 leden. Acht ervan werden om de beurt door de kamer van Volksvertegenwoordigers en door de Senaat bij geheime stemming verkozen. Kamer en Senaat moesten deze leden kiezen uit een lijst van kandidaten aangewezen door de Provincieraden, de Academies, de Universiteiten en de Hoge Raad voor de Volksovoeding. De twee overige leden werden door hun acht reeds gekozen collega's gecoöpteerd. De leden van de Raden van Beheer dienden (en dienen nog steeds) van Belgische nationaliteit te zijn, de burgerlijke en politieke rechten te bezitten, de leeftijd van 65 jaar niet te hebben bereikt en hun woonplaats in België te hebben. Het

lidmaatschap van een Raad van Beheer is onverenigbaar met dat van de Kamer van Volksvertegenwoordigers of van de Senaat, of met het statuut van personeelslid van de Instituten.

Elke Raad benoemt bij geheime stemming een voorzitter en twee ondervoorzitters onder zijn leden. De Minister die bevoegd is voor radio en televisie (i.c. de Minister van Franse of van Nederlandse Cultuur) mag de vergaderingen van de Raad van Beheer bijwonen.

Aan het hoofd van het Instituut staat een Directeur-Generaal. Hij bestuurt het onder de leiding van de Raad van Beheer. Hij wordt bijgestaan door twee programmadirecteuren: één voor de radio en één voor de televisie, die evenals hijzelf door de Koning worden benoemd. De Directeur-Generaal mag de vergaderingen van de Raad van Beheer bijwonen. Hij heeft geen stemrecht. Hij voert de besluiten uit van de Raad en vertegenwoordigt het Instituut in rechte. De Raad van Beheer benoemt de leden van het personeel.

In elk Instituut bestaat een «vaste commissie», samengesteld uit de voorzitter en de ondervoorzitters van de Raad van Beheer. De commissie bereidt de vergaderingen van de Raad voor. De directeur-Generaal mag de vergaderingen van de commissie bijwonen.

Het gezag over het Instituut van de gemeenschappelijke diensten was door de wetgever aan een Algemene Raad toevertrouwd. De Algemene Raad was samengesteld uit de leden van de Raden van Beheer van RTB en BRT. Het voorzitterschap van de Algemene Raad werd om de beurt en gedurende een jaar waargenomen door de voorzitters van de Raden van Beheer van BRT en RTB.

De nieuwsuitzendingen van de Instituten dienen te gebeuren in een geest van strenge objectiviteit en zonder enige voorafgaande censuur van de regering. Verboden zijn alle uitzendingen die strijdig zijn met de wetten, de openbare orde, de goede zeden of het algemeen belang of die kwetsend zijn voor de overtuiging van anderen of beledigend voor een vreemde Staat. Tevens zijn alle uitzendingen verboden die het karakter van commerciële reclame dragen. BRT en RTB moeten kosteloos gedurende tien uren per maand op elk van de ter

beschikking gestelde golflengten de uitzendingen verzorgen van mededelingen van de Regering.

De uitzendingen van radio en televisie **mogen** aan bijzondere verenigingen en stichtingen worden toevertrouwd.

Naar aanleiding van de grondwetsherziening van 1971 werden aan de zojuist geschetste wetgeving bepaalde wijzigingen aangebracht. Vanaf 1973 worden de leden van de Raden van Beheer aangeduid door de Nederlandstalige en Franstalige Cultuurraden. Het aantal leden werd tot 13 opgevoerd, die allen worden verkozen (de coöptatie van een aantal leden is dus afgeschaft). Voortaan zijn de Cultuurraden ook veel vrijer in de keuze: de verplichte voordracht van kandidaten door de Provincieraden, de Universiteiten, enz. werd inderdaad geschrapt. Het aantal ondervoorzitters van de Raden van Beheer werd tot 3 verhoogd.

Tenslotte dient er nog op gewezen dat in het voorjaar van 1977 een regeling is uitgedokterd inzake het recht van antwoord op radio en televisie.

Vergeleken met de omroepstructuren van vóór 1960, zoals die werden vastgelegd door een wet van 18 juni 1930 en de daaraan vooral na 1945 aangebrachte wijzigingen, betekende de wet van 1960 een duidelijke beperking van de regeringsinvloed. Tussen 1930 en 1960 was de greep van de regering op de omroep inderdaad erg aanzienlijk. De bevoegde Minister zat niet alleen van rechtswege de Raad van Beheer voor, hij kon bovendien rechtstreeks tussenkomen (lees censureren) in alle programma's, met inbegrip van de nieuwsuitzendingen. Censuur op de nieuwsuitzendingen heeft trouwens een paar keren plaatsgevonden. Verder benoemde de regering drie van de negen, en vanaf 1945 zelfs tien van de zestien leden van de Raad van Beheer.

De toenemende politisering

Men kan de wet van 1960 uiteraard op verschillende manieren evalueren, naargelang men voorstander is van een zgn. monopolie voor een openbare dienstomroep, dan wel opteert voor een systeem van concurrentie, of nog, naargelang men meent dat omroepen al dan niet onder strenge regeringscontrole

moeten worden geplaatst. Vast staat in elk geval dat in 1960 een poging is ondernomen om een van de regering onafhankelijke omroep op te richten, waarbij kennelijk de BBC model stond.

Vanaf de invoeging van de nieuwe wet bleek en blijkt echter dat de politieke partijen die de regering als belangrijkste politieke instantie in de BRT aflosten, niet bereid waren en zijn om de structurele autonomie van de omroepen werkelijk te erkennen.

In de **eerste plaats** wordt dit bewezen door de wijze waarop de Raden van Beheer werden en worden samengesteld. Uit de verplichte aanwijzing van de kandidaat-leden door een aantal instanties kan worden afgeleid dat de bedoeling voorzat om in die Raden van Beheer kwalitatief hoogstaande individuen te laten verkiezen. Zij zouden uiteraard wel verwant zijn met de belangrijkste ideologische stromingen van de Natie, maar toch in staat om afstand te nemen t.o.v. particularistische belangen van politieke partijen en andere geïnstitutionaliseerde groeperingen en lichamen.

De politieke partijen hebben dit opzet van bij het begin genegeerd, zoals blijkt uit de touwtrekkerij in de beginfase van de nieuwe omroepsituatie. Na heel wat pietluttige discussies tussen de hoofdkwartieren van de politieke partijen werden in de BRT-Raad van Beheer vier katholieken, vier socialisten en twee liberalen gekozen. Deze verdeling weerspiegelde de reële machtsverhoudingen niet; ze kwam tot stand na een akkoord met de franstaligen. Daar kregen de katholieken vier leden in de Raad van Beheer van de RTB. Bovendien sloten de toenmalige voorzitters van de katholieke, socialistische en liberale partijen een (publiek) geheim akkoord m.b.t. de verdeling van de topmandaten in BRT en RTB. De voorzitter van de Raad van Beheer van de RTB zou een katholiek zijn, deze van de Raad van Beheer van de BRT een niet-katholiek. Daarentegen zou de directie-generaal van de BRT toekomen aan een katholiek, de programmadirectie televisie eveneens, en de programmadirectie radio aan een liberaal. De directie-generaal van de RTB werd aan een socialist voorbehouden; de programmadirectie radio aan een katholiek en de programmadirectie televisie aan een liberaal.

Hoewel de greep van de politieke partijen op de nieuwe omroep dus reeds van bij het begin merkbaar was, bleef hij aanvankelijk toch binnen bepaalde perken. Dit was vooral te wijten aan de keuze van de beheerders die, zoals aangestipt, werden voorgedragen door een aantal niet-partijpolitieke instanties. Op de tien leden trof men, tijdens de periode 1960-1966, hooguit twee of drie uitgesproken partijlui. De meerderheid van de Raad van Beheer van de BRT bestond uit politiek duidelijk geprofileerde, maar t.a.v. de partij die hen had gekozen toch nog betrekkelijk autonome figuren. Twee of drie leden ten slotte stonden vrij duidelijk boven of naast de partijpolitieke opsplitsingen. Tijdens deze eerste «legislatuur» nam trouwens slechts één lid ontslag om in het parlement te gaan zetelen.

Tijdens de tweede zittingsperiode (1967-1973) nam de politisering toe. Het aantal uitgesproken onafhankelijke personaliteiten bedroeg weliswaar nog steeds twee of drie, maar daartegenover kwamen tenminste vier uitgesproken partijfiguren te staan. Niet minder dan drie leden namen ontslag om in het parlement te worden opgenomen.

politisering bereikt haar - voorloper? - hoogtepunt vanaf 1973. Van dan af telt de Raad van Beheer van de BRT dertien leden, nl. 6 katholieken, 3 socialisten, 2 liberalen en 2 verkozenen van de Volksunie, die haar intrede deed in de selecte club. Ondertussen was de verplichte voordracht van kandidaten door autonome instanties afgeschaft. Het resultaat bleef niet uit. Tenminste zeven van de dertien leden zetelen in het hoogste beslissingsorgaan van een politieke partij, en twee anderen behoren tot de topfiguren van de christelijke en socialistische vakbonden. Behalve twee t.a.v. hun partij of strekking vrij onafhankelijke hoogleraren, vindt men weinig figuren van enige bekendheid buiten de obscure cenakels van de partijmilieus.

De toenemende partijpolitisering van de Raad van Beheer laat slechts de top van de ijsberg zien. Zij wordt hoogst waarschijnlijk verlengd en aangevuld door een toenemende druk van de politieke partijen op de Raad van Beheer en van deze Raad van Beheer binnen de omroep zelf. In tegenstelling met de Bondsrepubliek, waar een groeiend

aantal bijdragen over deze aspecten van de omroeproblematiek verschijnen (1), ontbreekt het in België aan elke studie die deze **tweede indicator** van de partijpolitisering van de omroepen op een wetenschappelijk wijze analyseert. De onderzoeker moet het derhalve stellen met gegevens die hij sporadisch van insiders verneemt, met de meestal polemische uitlatingen uit parlement en pers en met resultaten van buitenlandse, vnl. Westduitse studies.

Uit deze gegevens blijkt onmiskenbaar dat de pogingen toenemen om de omroepverantwoordelijken een «Mitpoli-kerrolle» op te dringen. Bewijzen hiervan zijn de partijpolitisering van de bevorderingen en de meer en meer restrictieve definitie van de journalistenrol.

De groeiende politisering van de benoemingen bleek andermaal en met een nooit geziene intensiteit, toen in 1974-1975 de nieuwsdienst werd gereorganiseerd. Tengevolge van het vroegtijdig overlijden van de Katholieke programmadirecteur televisie, moest de katholieke partij deze sleutelpositie aan de socialistische afstaan. Naar aanleiding van dit alles besliste de Raad van Beheer dat de Informatiediensten van radio en televisie, die tot dan toe afzonderlijk werkten, zouden worden samengevoegd; een op zichzelf rationele maatregel. Aan het hoofd van deze nieuwsdienst werd een katholieke «Bestuursdirecteur Informatie» geplaatst. Onder zijn direct toezicht zouden voortaan drie «redacties» werken, nl. één voor radio, één voor televisie en één voor het sportnieuws. Ze zouden worden geleid door vijf voor het eerst te benoemen hoofdredacteurs: twee voor de radio, twee voor de televisie en één voor het sportnieuws. Het aantal alleen al was het gevolg van touwtrekkerij tussen de politieke formaties binnen de Raad van Beheer en daarbuiten. Beslist werd dat twee dezer «mandaten» naar de Katholieken zouden gaan, twee (waaronder het reeds bestaande voor het sportnieuws) naar de Socialisten en één naar de liberalen. Toen de gegadigden voor de posities van hoofdredacteur op radio en televisie dienden aangeduid, achtten de partijen hun ogenblik aangebroken. Nochtans statutair vastgelegde bevorderingscriteria zoals de bekwaamheid en de anciënniteit moesten wijken voor de partijpolitieke loyaliteit. «Van de vier (benoemde

hoofdredacteurs, **L.B.**) is er één, aldus het kritische weekblad «De Nieuwe», die op professionele gronden door de journalisten echt wordt aanvaard. De drie anderen worden niet bevorderd voor hun vakbekwaamheid, maar als beloning voor dociel partijlidmaatschap. Ze hebben **alle** drie destijds hun diensten aangeboden aan een minister als cabinetsattaché. (2) Bij deze gelegenheid kwam ook aan het licht dat de te benoemen hoofdredacteurs - althans van één strekking - door de hoogste partij-instanties waren aangewezen.

De vakbonden van de BRT gingen tegen het hele scenario in staking, maar niets mocht baten. De partijen hielden voet bij stek.

Evenzeer symptomatisch is de steeds meer restrictieve definitie door de politici van de journalistenrol. Deze beperking gebeurt op twee vlakken, nl. - de «conversion downwards» van BRT-journalist tot partij-journalist en de inperking van de informatiefunctie van de BRT als instelling.

De «conversion downwards» van BRT-journalist tot partij-journalist werd op de meest duidelijke wijze geformuleerd door de ondervoorzitter van de socialistische fractie in de Kamer. «Als absolute objectiviteit of neutraliteit in de berichtgeving inderdaad onbereikbaar zijn, aldus schreef deze man in 1972, dan kan een benadering ervan in de praktijk alleen tot stand komen door het op elkaar inspelen van tegengestelde tendensen en doordat in de beheersorganen en in heel de sector van de informatie (tot en met de graad van journalist) de politieke verhoudingen van het ogenblik, zoals ze tot uiting komen op basis van het algemeen stemrecht, geëerbiedigd worden. (...) Het medium in kwestie is te belangrijk om het over te laten aan politieke amateurs en telecraten die enkel zichzelf vertegenwoordigen. Het zal daarom ook duidelijk dienen gesteld dat het hier gaat om vertrouwensfuncties waarbij elke partij, in de mate van haar numerieke betekenis, op adequate vertegenwoordiging en op totale loyaliteit moet kunnen rekenen.»

Bij een dergelijke uitspraak lijkt enige commentaar gewenst. Het pluralisme dat door de wetgever uitdrukkelijk werd nagestreefd, wordt er versmald tot een kruideniersproportie tussen de erkende

politieke partijen. De uitlating illustreert bovendien op een zeer duidelijke wijze wat M. SCHATZ-BERGFELD de «Mit-politikerrolle» heeft genoemd, die de partijen de omroepjournalisten willen opleggen. Van de journalisten wordt een «totale loyaleiteit» (aan de politieke partijen) verwacht; een dividend dus voor benoeming en bevordering. Zij die in dit schema niet wensen te passen worden beschreven als «politieke amateurs en telecraten die enkel zichzelf vertegenwoordigen.»

Uit confidenties van insiders blijkt dat de pogingen om die «Mitpolitikerrolle» ingang te doen vinden, op weerstand stuitten in de BRT zelf. Vooral de journalisten kwamen (komen) tegen het groeiende partijpolitieke imperialisme in opstand, hoewel ook in andere gelegingen hier en daar verzet rees. Zij weigeren hun objectiviteitsverplichting te beperken tot het politieke «establishment» en zich te laten degradieren tot partijmilitanten. Zij voeren terecht aan dat de inwendige partijpolitieke verkaveling van de BRT in strijd is met de letter en de geest van de wet van 1960 en met de meest elementaire plichtenleer.

Toen de vakbonden der journalisten tegen deze herstructureringen en tegen deze benoemingen in staking gingen en de pers de politieke trouwtrekkerij op de korrel nam, publiceerden 18 BRT-journalisten (op ongeveer vijftig) een opgemerkte lezersbrief in het dagblad «De Standaard». «Wij willen er op wijzen», aldus de brief, «dat wij geen enkel partijpetje wensen te dragen. Wij hebben geen enkele direkte of indirecte binding met welke partij dan ook. Wij stellen vast dat de traditionele politieke partijen objectiviteit zeggen na te streven via een evenredige vertegenwoordiging in de redakties van de bestaande partijpolitieke verhoudingen. In de praktijk komt dat er op neer, dat elke partij zoveel mogelijk pressie probeert uit te oefenen. Op die manier is geen onafhankelijke en kritische informatie mogelijk. Wij weigeren daarom elke partijpolitieke promotie. Het is de politici duidelijk niet ontgaan dat het aantal van die zogenaamd politieke daklozen de jongste jaren is toegenomen. Is het niet onder meer daarom dat ze nu dreigen met omroepverenigingen, precies om hun partijpolitieke invloed veilig te stellen?» (4).

Geconfronteerd met deze weerstand pogen sommige vooral rechtse politici, daarin gesteund door de conservatieve pers, de BRT-informatie te beperken tot het voorlezen van perstelegrammen en communiqués. De meer actieve journalistiek - zoals commentaar en «background» - zou worden toevertrouwd aan zendgemachtigde verenigingen. Dit merkwaardig model schijnt echter weinig kans te maken, vooral na de recente ontbinding van het Parlement.

De voornoemde evolutie is geenszins typisch voor België. Conflicten tussen de politieke overheid en de omroep en de partijpolitiserings zijn in vele landen naar voren getreden, vnl. na 1968. In de krant «Le Monde» kan men geregeld artikels lezen, waarin tussenkomsten van de Franse regering in de omroepen van dat land op de korrel worden genomen.

Soortgelijke problemen zijn in de Duitse Bondsrepubliek voorhanden, in welk land het grootste aantal studies over deze problematiek verscheen. M. Schatz-Bergfeld schrijft b.v. dat de leden van de «Fernsehrat» van het ZDF zich meer en meer als mandatarissen van hun partijen gedragen en steeds meer rechtstreeks in de programma's tussenkomen. De partijpolitiserings in de Bondsrepubliek leidt, zoals deze in België, tot een promotiepolitiek die getrouwe partijleden bevoordelt en tot een groeiende onzekerheid van de programmatoeren. Deze laatste proberen problemen bij voorbaat te vermijden door de inachtneming van een kruideniers-«Proporz» in de programma's door neutrale, d.i. passieve informatie, door het taboe-verklaren van sommige thema's en door het anticipatief raadplegen van de leden van de «Rundfunkräte» en van hun mandanten.

Besluit

De groeiende partijpolitiserings doet des te meer problemen rijzen, daar de twee laatste regeringen beloofden de huidige omroepwet te herzien. Hun vroegtijdig ontslag verhinderde dat tot nog toe. Het lijkt waarschijnlijk dat de regering die na de verkiezingen van 17 april zal worden gevormd, deze traditie zal voorzetten. Drie formules schijnen een kans te hebben, al naargelang van de politieke meerderheid. Vooreerst de voortzetting,

- mits een aantal aanpassingen - van de uitstekende wet van 1960.

In de tweede plaats de doorbreking van het monopolie. Deze wordt voorgestaan door sommige rechtse bladen, conservatieve kringen en ook door eerste minister Tindemans in zijn persoonlijke naam. Deze hypothese heeft wellicht weinig kans. Voor een derde formule werd door de vorige regering reeds geopteerd in een ontwerp van decreet. Zij zag de oplossing in de uitvoering van zendgemachtigde verenigingen die sterk samenhangen met de politieke en ideologische formaties. Een dergelijk systeem zou de partijpolitiserings van de informatie allicht tot een absoluut hoogtepunt brengen.

De Socialistische Partij, die meer dan waarschijnlijk tot de regering zat toetreden, is tegen een dergelijke formule gekant. Indien echter weer een katholiek-liberale coalitie aan de macht zou komen, zullen de zendgemachtigde verenigingen wellicht worden opgericht. De toekomst is dus weer open, maar waakzaamheid blijft geboden.

(1) Conf. o.m. SCHATZ-BERGFELD, M., *Massenkommunikation und Herrschaft*, Meisenheim am Glan, Anton Hain, 1974, - MEIN, H., *Der Vormarsch der Parteien im Rundfunk. Der Bayerische Rundfunk, in Rundfunk und Fernsehen*, vol. 17, 1969, pp. 230-339.

SEIFERT, J., *Probleme der Parteien- und Verbandskontrolle von Rundfunk- und Fernsehanstalten*, in PROKOP, D., (ed.), *Massenkommunikationsforschung, 1. Produktion*, Frankfurt/Main, Fisher, 1973

KEIDEL, G., *Politische Aspekte der Aufsicht über den Rundfunk*, in *Rundfunk und Fernsehen*, vol. 25, 1976, pp. 15-38.

HOFFMANN, R., *Die Entwicklung von Organisations- und Machtstrukturen im Westdeutschen Rundfunk Köln und das Selbstverständnis der Programmacher*, Berlin, Volker Spiess 1975.

KÖTTERHEINRICH, M.e.a. (eds), *Rundfunkpolitische Kontroversen*, Frankfurt/Main-Cologne, Europäische Verlagsanstalt, 1976, passim, etc.

(2) E.R. *Omroep en politieke partijen. Het grote offensief tegen «balorige» BRT-informatie*, in «De Nieuwe», nr. 659, 12 nov. 1976, blz.4/5.

(3) GELDOLF, W., *BRT: Vlaamse Socialisten geen tweemaal dupe*, in *Socialistische Standpunten*, vol. 19, n° 5, Brussel, 1972, blz. 258.

(4) *Geen partijpetje*, in *De Standaard*, 11-12 januari 1975, blz. 7.